

OSM HODIN PRÁCE

Tomáš Garrigue
Masaryk

O BOJI HOSPODÁŘSKÉM
A SOCIÁLNÍM

OSM HODIN PRÁCE

DVĚ PŘEDNÁŠKY PROF. T. G.
MASARYKA

TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK

eknizky.sk

V Praze 1905.

OSM HODIN PRÁCE by Tomáš Garrigue Masaryk is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License, except where otherwise noted.

Obsah

OPRÁVNĚNOST A PROSPĚŠNOST PRÁCE OSMIHODINNÉ	1
O BOJI HOSPODÁŘSKÉM A SOCIÁLNÍM	11

OPRÁVNĚNOST A PROSPĚŠNOST PRÁCE OSMIHODINNÉ

Že naše schůze má vysloviti sympathie dělníkům, bylo již řečeno; také já pokládám tuto schůzi a její význam v první řadě za takový, aby ty sympathie zcela jasně a zřejmě byly vyřknuty. Jestliže však máme sympathie, bude úkolem mým zde ukázat, že tyto sympathie jsou oprávněny a zejména pokud běží o hlavní požadavek dělníků nyní stávkujících — o osmihodinnou práci denní.

Jestliže se díváme na vývoj průmyslu a na hospodářské poměry v tomto století — a to nám stačí — vidíme, že postupem pracovní doba denní se zkracuje. Na počátku, kdy nebylo průmyslu, lidé se lopotili, pokud jim slunko svítilo. Teprve tím, že vznikl průmysl a většinou tovární stroje, práce dříve neregulovaná musila se regulovati. Stroj, pára se odměřuje, stroj působí pak na rozdělení práce, a tudíž vznikl problém, kolik hodin denně pracovati v továrnách. Dříve se o tom nemluvilo. Vidíme ještě teď, že otázka jest akutní v místech těch, kde jest průmysl. Na venkově posud, kde je více ještě hospodaření naturální, o tom se málo ještě uvažuje. Asi od polovice tohoto století, řekněme od r. 1848—50, zkrátila se pracovní doba denní o čtvrtinu až o třetinu. To je fakt, který vidíme prostě z historického vývoje. A sice jedná se dnes v praxi o to, má-li se stanovit den pracovní až na deset, anebo jen na osm hodin práce; uznává se již, že nemá trvat práce nad 10 hodin, stanovení doby pracovní blíží se pořád více 8 hodinám.

V průmyslu menším a dokonce v zemědělství otázka tato jinak se pojímá než v průmyslu velkém. Vidíme, čím větší továrna, tím kratší doba pracovní. Nejdéle se pracuje přes čas v mnohých odvětvích menších a zejména všude tam, kde se vyrábí to, co potřebujeme k jídlu a šatstvu. Také při dopravnictví. Na příklad při tramwayi je práce 19hodinná, je až 26hodinná v jednom kuse u pekařů před nedělí. Pekaři, řezníci, mlynáři, kupci, sklepníci i krejčovství v některých kategoriích — všude zde pracuje se často přes čas. Zejména v malých městech.

U nás v Rakousku není pracování přes čas na všech místech stejné. Pokud vidíme ze zpráv inspektorů, obzvláště v textilnictví, jsou požadavky nad čas práce a je zajímavé vidět, že obyčejně a pravidlem tytéž firmy žádají ci nad čas.

Z toho vidíme, že se prací nad čas nejedná o všeobecnou konkurenci, jak se

2 OSM HODIN PRÁCE

Často slyší, naproti jiným, zejména naproti cizímu průmyslu, nýbrž že jsou to právě speciální firmy, které využívají práce nad čas.

Ale v celku my v Rakousku máme už jistý pokrok a nejsme nikterak posledními mezi státy a zeměmi, kde práce se již zákonně reguluje. My aspoň máme maximální ustanovenou dobu pracovní n hodin. Takové ustanovení není ještě všude, není ještě v Německu a dokonce ne v Itálii. Belgie jest v té příčině země nej horší, vyděračská. Pokrok největší jeví se v Anglii, v koloniích australských, v Americe a do jisté míry i ve Švýcarsku. V Rusku poměry doby pracovní jsou velice neblahé. V Anglii, Austrálii, Americe nejen že se požadavek osmihodinné práce již dávno určité formuluje od dělnictva, ale také se uskutečňuje v mnohých státních a soukromých závodech. Švýcary měly poprvé ustanovení maximální doby pracovní; avšak, jak slyšíme ze zpráv tamějších inspektorů, i tam pracuje se nad čas (ovšem s dovozením vlády). V Americe dělnictvo nejrozhodněji stálo a stojí o zkrácení pracovní doby, otázka mzdy není tak důležitá. U nás dělnictvo nežadá pouze zkrácení doby, ale také zvýšení mzdy.

Když se tedy díváme na vývoj a stav, jak dnes v kulturních a průmyslových zemích věc se má, vidíme, že vlastně zákonem co do maximální doby pracovní chráněny jsou jen děti nedorostlé a ženy. Mužové dosud zákonem přímo chráněni nejsou. Účinek nadpráce a toho lopocení otrockého vidělo se poprvé na dětech a ženách. Teprve na konec pro muže dorostlé určuje zákon určitou dobu pracovní. Tedy můžeme říci: vývoj velikého průmyslu způsobil, že všude nejen se strany dělnictva osmihodinná práce se požaduje, ale že také již se strany státu, po případě země, obce a zaměstnavatelstva uznává se možnost osmihodinnou práci ustanoviti.

Proč se to tedy neděje obecně a jak se pohlíží na zavedení osmihodinné práce ode všech těch, kteří mají spolurozhodovati?

Především půjde o to, jaké by byly výsledky osmihodinné práce průmyslové. Byly-li by výsledky ty lepší nebo špatnější. Většina zaměstnavatelů je snad posud v pochybnostech, jestli za osm hodin by se tolik udělalo, jako za 9, 10, 11. — V té příčině ukazuje zkušenost toto: že při práci ruční neudělá se méně, nýbrž stejně nebo více. Při strojích může být tu i tam pochybnost o tom. Já bych si aspoň netroufal tvrditi, mám-li docela přesně a jen o faktech mluvit, jestli při každé strojové práci se udělá za osm hodin tolik, jako za 10 a 11,— ale prosím, abyste si hned všimli toho ohromného rozdílu mezi ruční a strojovou

prací. Při ruční práci běží více o kvalitu, při stroji, který jest mechanický, běží více o kvantitu.

Tu právě jest spor, a já opakuji, že při strojové práci nedovedeme, aspoň ne ve všech oborech, říci, že by za osm hodin se udělalo tolik, kolik za více hodin.

V celku pak posouzeno, musí se ukázati na to, že zaměstnavatel při práci, která trvá nad osm hodin a která dělníka unavuje — a zejména, když ho unavuje nad míru — ztrácí při nejmenším již tím, že vlastně světlo, topivo a všecko, co patří k tomu, aby práce a stroj byl v chodu udržován, platí darmo od okamžiku, kdy dělník značněji jest unaven.

Co se týká výdělku dělníků, zkušenost ukazuje, že není menší výdělek, když je práce kratší, ba naopak zdá se nám pravidlem : čím delší práce, tím nižší mzda. Jest pochopitelné, že práce, která nad určitý čas trvá, již nemůže býti tak pozorná, tak dobrá, energická, akorátní, solidní, jako práce v prvních hodinách.

A konečně i pro zaměstnavatele i pro dělníka padá na váhu, že člověk unavený, nepozorný, spotřebuje nejen více materiálu, než člověk, který není unaven a dá více pozor, ale také opotřebuje více stroj. A také jest více úrazů.

Ale neběží pouze o pracovní dobu denní, nýbrž také o ustanovení nedělního klidu. Ze to zkrácení doby nemůže býti na škodu zaměstnavatelů, hledíme-li k rakouským poměrům, toho máme důkaz v tom, že v našem textilnictví přechod od 12hodinné práce, která se ještě před několika léty pracovala, k 11hodinné, byl všeobecně přijat a uznán za výhodný pro zaměstnavatele.

A stejně tam, kde v některém oboru neb závodě se zavedla, třeba na zkoušku, 8hodinná práce, obyčejně se udržela. Dle statistiky z Anglie, z let 1893 až 1896, obdrželo 56.223 dělníků 8hodinnou práci a jen 1131 zase vrátilo se k práci prodloužené. V tom ovšem je vidět, že osmihodinná práce nemůže býti neprospěšna zaměstnavatelství.

Jedna věc je jasná: že zkrácení práce nutně vyžaduje technickou melioraci. Kde jest technické zařízení moderní, tam se může zkracovat doba, a tudíž je požadavkem zaměstnavatelů, využítkovat co možná nejvíce vymožeností technických. Zkrácení pracovní doby není tudíž neprospěšno celku, ani dělníku, ani zaměstnavateli. Jestliže snad v některých oborech je neprospěch, jistě není tak veliký, že by směl vyvažovati právě dobro všeobecnosti.

Abych se dotkl případu akutního: v novinách stále se ukazuje na ty případy, kde v hornictví a speciálně v uhelnictví jest zavedena 8hodinná práce. Ale nejen

4 OSM HODIN PRÁCE

8hodinná nýbrž i 7hodinná. A pro tuto máme v Anglii typický příklad v dolech v Nordthumberlandu a Durhamu. Tam ustanovena jest doba pracovní na 7 hodin denně a hledíme-li k tomu, že uhlokop musí vjíždět a vyjíždět, pracuje se na místě samém mnohem méně, snad 6, snad 5/5 hodiny — a zaměstnavatelům ani nenapadá, aby zrušili tuto krátkou dobu pracovní. Uhlokopové i v Nordthumberlandu a Durhamu jsou ideálem uhlokopa v Anglii a celém světě. O jejich úderu, jedním rázem vyrvat kus uhlí zemi, mluví se všude.

Kde jinde uhlokop, protože je unaven, musí svým kladivem nebo kopáčem dlouhá tlouci, tam anglický rázem to učiní, prostě proto, že je svěžejší a lépe živen, než-li náš. Ale na každý způsob máme zde příklad, že stačí i 7hodinná práce v uhelných dolech a to i tam kde je konkurence. Vždyť i v Anglii jsou doly o více než 7 a 8 hod. práci.

Ostatně, nač zacházet do Anglie? Zůstaňme v Rakousku a podívejme se přímo na Kladno a Slánsko. Tam třetina lidí stávkujících vlastně osmihodinnou dobu pracovní má v dolech společnosti státní dráhy a jen dvě třetiny stávkujících se tohoto požadavku domáhají. Tato stávka má požadavky kombinované: nejen zkrácení doby, nýbrž také zvýšení mzdy. A prosím, i zde byl učiněn v roce 1887 pokus (na těchto dolech společnosti státní dráhy), zavést zase delší dobu pracovní. Ten pokus se nezdařil a zase se vrátili k práci osmihodinné. Stejně již i na Ostravsku před rokem 1873 byla kratší pracovní doba. Nešťastný rok 1873 tak polekal zaměstnavatele, že znovu, ujařmili dělnictvo zbytečným způsobem. V tom strachu krachovém zavedla se delší doba pracovní, dělnictvo na to ovšem přistoupilo a tak tam vznikly poměry, které dnes průmyslu hrozí. A přece nelze povědět, že by se dnes poměrně těžilo více než se těžilo před rokem 1873. V Rosicích pracuje se již jen 8/5hodiny.

I s hlediska čistě obchodního bude zkrácení doby prospěšné. Když je 8 hodin práce, zavedou se 3 šichty a může se pracovat celý den. Využitkuje se celé pracovní doby dne až na několik procent, co odpadne při měně. Pracuje-li se 12 hodin, tu dělník musí tam dole si odpočinout a tím právě den kalendářní se tak nevyužitkuje. Profesor techniky vídeňské Říha udává, že při trojí šichtě využitkuje se 94 až 97% denního času, kdežto při 12hodinné pracovní době pouze 83%. Tedy i z, této stránky kratší doba pracovní dala by se doporučovat.

Posud jsem ukázal na základě zkušeností, že s velkou jistotou lze doporučovat přijetí 8hodinné práce, všeobecně. Ovšem, to je jen zkušenost. My ještě nevidíme, abych tak řekl, do toho, proč je to tak, že by 8 hodin práce bylo

lépe, a je-li to skutečně tak. Pouhá empirie nezaručuje nikomu, že to skutečně tak být i musí, a proto se v novější době dělají pokusy, čistě theoretickým způsobem ustanoviti, jak dlouho člověk vůbec dovede pracovati denně a jak dlouho dovede pracovat neenergičtěji.

Tu se postupuje rozmanitým způsobem. Fysikové měří teplotu těla za různé práce a podle toho hledí odhadnouti, kolik tepla se vyvíjí, kolik se může vyvíjet a za jakých okolností nejlépe je ztráveno. Např.: člověk nepracující, při obyčejném klidu vyvíjí 1600 kalorií tepla, člověk, který se pohybuje, 2400 a člověk, který těžko pracuje, 3200. Z toho vyplývá, že dělník průměrem prodati může svému zaměstnavateli asi 800 kalorií. Ale těchto 800 kalorií je, jen tak řečeno, bruto, nikoli neto.

Člověk při sebe těžší práci a pozorné práci pracuje ještě také neproduktivně. Ku př. dělník dělá, řekněme, podkovu; on při tom stojí, při tom se různě pohybuje, což k té práci přímo není potřeba. Ale státi je také práce, udržovat – tělo, aby nekleslo atd., je práce. A tak z těch 800 kalorií konec konců může prodati čili produktivně užít vlastně jen 300 kalorií.

Tak to odhadují fysikové a říkají, že těch 300 kalorií, které on de facto jenom prodává, nejlépe užije se a vydá při práci 8 hodin. To vyzozorováno při práci v tunelech a dolech. Vidělo se prý, že při práci 6hodinné výroba se podstatně zdražila, podobně jako při práci více než 8hodinné, a z toho tedy učiněn závěr, že 8 hodin nejlépe se hodí pro práci hmotnou, že těch 300 kalorií shospodaří se nejlépe při tomto rozvrhu času.

Připouštím, že tento způsob odhadu není docela přesný, ale ukazuje, že máme potřebu problém si ujasniti lépe než pouhá zkušenost poučuje.

– Jiný způsob odhadu je fyziologický. Sečenov, ruský fyziolog, srovnává práci, kterou srdce vykonává, s prací, kterou vykonává člověk, a odhaduje takto věc: Srdce pracuje celý den; za minutu asi 75 tluků, (á 0.8 sekund) : sevření trvá 0.3 sek., tedy odpočívá srdce po každém sevření 0.5 sekund. Vidíme na tomto stroji, jistě pro život nejdůležitějším, že odpočinití, klid, je delší než kontrakce (sevření). Skoro o polovici déle je srdce v klidu než

Připouštím, že tento způsob odhadu není docela přesný, ale ukazuje, že máme potřebu problém si ujasniti lépe než pouhá zkušenost poučuje je v práci. Hledíme-li pak ke zkušenosti, že má člověk 8 hodin spát aneb aspoň odpočívát, 16 hodin bdí a je činný, pracuje srdce v té době 6 hodin a odpočívá 10 hodin ; a hledíme-li na práci srdce za celý den, je 9 hodin v činnosti a 15 hodin v klidu.

6 OSM HODIN PRÁCE

Srovnáme-li tuto činnost srdce s obyčejnou, poněkud energičtější chůzí, tu dokazuje fyziolog Sečenov, že máme již opak činnosti srdce. Kdežto srdce více odpočívá, už při chůzi tělo více pracuje než odpočívá, jestliže totiž odpočinkem je pošunutí nohy ze zadu do předu, které se děje mechanicky, jako kyv kyvadla.

Při chůzi oby svalstvo nohou (srdce je také sval!) více pracuje než odpočívá a odtud únava i při delší chůzi. A podobně, jako při chůzi, všude, kde svalstvo méně odpočívá nežli je v činnosti, musí nastati únava.

Podle Sečenova závěr je ten, že by fyziologicky čas 6hodinné práce byl normální. Avšak z toho nejde, že by podle tohoto vzorce, měla a mohla býti určována všechna práce v továrně. Je totiž rozdíl mezi prací srdeční a prací při stroji nebo ruční. Srdce nepracuje nepřetržitě, nýbrž: trochu práce — klid, práce — klid atd. To při práci v továrně a jiné není možno. Tam není hned odpočinek po každé jednotlivé námaze, nýbrž práce nepřetržitá. Jsou tedy zde poměry jiné než při srdci, a mohlo by se jen asi tolik povědět, že by práce, která je mnoho nad 6 hod., již nebyla racionální, jestliže není dosti odpočinku. Čím kratší pauza k odpočinku, tím méně se může nad 6 hodin pracovat s prospěchem svalů.

Docela určitě a přesně fyziologicky dokázati, kolik smí člověk a má pracovat, aby pracoval s nej vyšší energií, to patrně také ještě není možno. Proto budiž ještě jednou podškrtnuto, že z tohoto čistě theoretického výkladu ještě nejde, že má být práce strojová regulována jako práce srdeční, protože tu máme práci přetržitou, kdežto v továrně běží o práci nepřetržitou a práci kombinovanou se strojem.

Konečně mohl bych ukázat na to, že v poslední době fyziologové a psychologové stejné dělají pokusy měřit únavu. V té věci jsme ještě mnoho nepokročili, vidět však asi již tolik, že se člověk při duševní práci unavuje podobně jako při fyzické a že ten rozdíl je snad menší, než jsme si mysleli. Jisto je tolik, že při únavě všechna schopnost člověka opouští, to jest, člověk v továrně unavený bude dělat více chyb a přijde snáze k úrazu, bude plýtvat materiálem a strojem, zkrátka bude si asi tak počínat, jako děti ve škole, jež také v hodinách pozdějších pro únavu špatněji chápou a se učí.

Lze tedy říci, že ještě ani vědecky, ani prakticky jsme nepokročili tam, abychom spávnou dobu pracovní docela přesně mohli určovat. Bvl by na př. nový problém sociální a technický, jestli je práce nepřetržitá, již poslední formou práce hospodářské. Představte si, že by všechno strojstvo hnáno bylo elektřinou, že by bylo možno stroje přesněji regulovati nežli je to možno nyní: nebyla by

to revoluce v průmyslu, kdyby práce strojová napodobovat mohla práci srdeční: práce — od: počinek, práce — odpočinek atd.? To je ovšem hudbou, budoucnosti a daleké budoucnosti. Jen ukazují, že — hledíme-li čistě vědecky na náš problém — dnešní zařízení práce a ustanovení dlouhé doby pracovní není racionální.

Kdybych měl dále mluvit o tom, jak zkrácení doby bude působit hygienicky na zdraví, jak na rozum a na mravnost, tedy sociálně v nejširším slova smyslu, tož se dá domyslet, že zkrácení doby s této stránky má ohromnou důležitost. Člověk, který je méně připoután ke stroji, přirozeným způsobem že nakládá s časem svým jinak. Předně bychom se, jednotlivé vrstvy společenské, všichni více stýkali a sblížovali. Čím kratší práce denně, tím větší prázden; a pak nastává problém, ne jak nejvíce pracovat, nýbrž jak nejlépe využít prázdně. A to je vlastně hlavní problém. Jak pracovat, to více méně každý poměrně snadno si zodpoví; ale co má dělat, když nepracuje? Jak nakládat s prázdným časem? Všecko zlo společenské pochodí právě z prázdně, t. j. z neumění s prázdní zacházet, a proto má otázka zkrácení doby ohromnou důležitost sociální. Jistě my také se budeme tázat jak je postaráno o to, aby člověk mohl prázdně své vy užítkovat? Co se týká nejen dělnictva, nýbrž i jiných vrstev, víme přece, jak u nás s nedělí se nakládá. Většina lidí neví, co má v neděli dělat, jak má volný čas, jak se říká, zabít. Tedy problém osmihodinné práce je nesmírně důležitým problémem mravním a sociálním.

Čistě hygienicky dělnictvo, ostatně-i jiné vrstvy zkrácením doby, hledíme-li např. jen na stravní potřeby, získá. Představte si člověka zaměstnaného při tramwayi, který pro oběd má jen nejvýše 15 minut. Je zřejmo, když svůj oběd do sebe jen nahází, nejen že jídlo neztráví, že tedy marní potravou, ale je vůbec jedení takové rozhodně nezdravé.

Zkrácením doby pracovní bude úrazů méně, ježto budou lidé při práci pozornější. Ale jak má člověk být pozorný, na př. při našich železnicích, když je 24 hodin v práci? Za několik hodin dělá všecko už mechanicky; za několik hodin po svém výjezdu chodí (třeba konduktér) čistě mechanicky, jako hypnotisovaný. Pochopitelně, že statistika úrazů je ohromná. Ovšem — když publikum si to dává líbit, dají si to líbit také zaměstnavatelé.

Čistě intelektuálně, pro vývoj rozumový, zkrácení doby pracovní má důležitost tu, že za okolností poněkud jen vhodných každý, kdo nabude prázdně,

8 OSM HODIN PRÁCE

sáhne po knize. A ne-li každý, tedv jistě mnoho, a tím úroveň všech, kteří pracují, bude zvýšena.

Aby toto zkrácení doby se stalo, je však také potřeba, aby, pokud běží o dělnictvo, toto samo bylo si vědomo těch podmínek, které ke zkrácení doby vedly a vedou. Je jich jistě mnoho, ale upozorním na dvě, tři.

Historie ruchu 8hodinného ukazuje, že nejinteligentnější obory práce nejdříve se dodělaly 8hodinné doby. Zejména tiskaři a sazeči byli průkopníky tohoto požadavku. Čím inteligentnější dělník, kde práce aspoň poněkud je duševní, tam společnost naše již uznává potřebu a správnost zkrácení doby. Dělnictvo, které bude dbát svého vzdělání, které celým svým chováním dokazuje a ukazuje, že mu jde

0 povznesení inteligence, to jistě se svého požadavku domůže. Zaměstnavatel sám to vidí, a to právě působí od člověka k člověku, že naproti inteligentnímu dělníku nedovolil by si, i kdyby chtěl, toho utlačování, kterého si dovoluje při dělníku méně inteligentním.

Je tedy požadavek pro dělníka všeobecně se vzdělávat. To znamená nejen snad se vzdělávati čtením, nýbrž také mravně se vzdělávat a zejména být dělníkem svědomitým, pracovníkem solidním. To působí ohromně: inteligentnímu a mravně vškolenému dělnictvu zaměstnavatelé neodolají. Srovnajte v té příčině dělníka ruského s anglickým. Na Rusi jsou poměry ještě hrozné, přímo asiatské. Tam ještě ve mnohých továrnách je zvyk, že dělník pracuje do únavy, až klesne, a pak mu dají dovolenou. Tam na př. pekaři takto pracují až do úplného vysílení a pak mají dovolen o u měsíc nebo půl druhého — pak se zase musejí vrhnouti na svou práci. To je taková práce, jakou černosi a otroci pracují. V prvním, svěžím návalu hodně udělají („strhnou“ to), ale brzy nestojí práce za nic. To všichni, kdo pozorovali ruské továrny, poznávají, že tam totiž lidé ještě nemají mnoho potuchy o práci pravidelné a stálé. Naproti tomu anglický dělník umí pracovat pravidelně, energicky, stále, a to pochopuje on i zaměstnavatelé, že pracovat stále a solidně 6—7 hodin, je o mnoho lepší, než pracovat křečovitě, jako na Rusi.

Tedy: druhá podmínka (mluvím pro dělníky) dosáhnout zkrácení doby, je solidnost.

Dá se dokázat statisticky, jak tato mravnost práce působí.

A ještě rada třetí: sdružení odborové je podmínkou dosažení 8hodinné práce. Když pohlédnete na vývoj a statistiku zemí, kde se dělníci domohli

8hodinné práce, je to všude tam, kde je pořádné sdružení odborové. Odborové sdružení jsou sdružením pro práci odbornou a její solidaritu, zvyšuje inteligenci a solidnost. Intelligence, solidnost a tudíž, sociálně řečeno, odborové sdružení, je pro dělnictvo podmínkou dosažení 8hodinné práce.

Na konec by mohl vzniknout spor o to, jak se má zkrácení doby denní zavěsti. Tu bude muset zasahovat stát. Máme příklad hned na této stávce, jak stát je nečinný a nečinný nikoli ze zlé vůle, nýbrž z něčeho horšího, patrně z nedostatku sociálního a politického pouze o energické zasahování dočasné, běží o. regulování stálé — a já myslím, že by výkonná moc bez zvláštních některých předpisů, prostě vykonávajíc náležitě inspekce, mohla, zabránili všechno to, co se nyní stalo.

programu. Tomu právě nás učí stávka nynější, že společnost, ve které stávky jsou a zejména takové velké stávky, není zdravá a že nemá skutečného výkonného orgánu pro regulování poměrů hospodářských. Neběží teď! Ale nejen stát má zde povinnost, také země, obce. Stále se jedná o autonomii — a vidíte, cítíte ji, aby činně do věci zasahovala? Já ne.

Pořád se ukazuje na konkurenci, ale to je jen výmluva. Vždyť Anglie, která de facto s námi účinně konkuruje (na Balkáně!), má hodně 8hodinné práce! Ale já připouštím a je to nutné, aby ten strach, který mají i dělníci i zaměstnavatelé, byl sňat, aby se otázka regulovala mezinárodně.

Zaměstnavatelé sami zde mohou mnoho činiti a především by bylo potřeba, aby byli světovější, než jsou. Mám ten dojem, že zejména rakouské zaměstnavatelstvo ještě je hodně kramářské, jako maloprůmyslníci. Náš průmysl nemá dost reální vypočítavosti a podnikavosti, odtud ten strach z věcí, které dávno nejsou. Tím potřebnější u nás energické zasahování moci státní, ale nejen energického, nýbrž hlavně promyšleného.

Co by dělníci měli činiti? Nejen negativně pracovat stávkami, nýbrž také pozitivně, zejména posilovat náležitě odborová sdružení.

Konečně můžeme my všichni a máme my všichni napomáhat cíli, v prvé řadě sice dělnickému. ale na konec všeobecnému.

Na konec otázku, jakou tedy dobu pracovní ustanovili už teď? Může se určití 8hodinná práce denní dnes již a pro všechny obory? Na to řeknu klidně: ne. A také to nikdo nežádá. Na př. v zemědělství za nynějších poměrů. kde je práce saisonní, kde, když má na př. pršet, je potřeba, aby se na poli pracovalo celý

10 OSM HODIN PRÁCE

den a snad i v noci, nebude nikdo žádat 8hodinnou oráči. Nikdo nemůže dnes požadovat, aby práce 8hodinná prováděna byla všude a důsledně, a je to také nemožné. Ale zatím by bylo možno určit některé obory a tam již 8hodinnou práci zavěsti. A zejména by bylo prospěšno i spravedливо zavěsti ji u hornictva. A vedle tohoto určení 8hodinné doby v jistých oborech bylo by snad lze ustanovit normální doby pracovní, ale ne na n hodin, nýbrž kratší, řekněme 10 hodin. Osmihodinná práce denní znamená heslo, které jakožto-direktiva ukazuje k tomu cíli, který má být dosažen v některých oborech již dnes, v ostatních později, ovšem co nejdříve.

Už náš starý Komenský byl přívržencem 8hodinné práce denní a se svého, řeknu kantorského stanoviska, kdy ještě továren a strojů nebylo, ji doporučoval ve své Didaktice:

„Den má 24 hodin; ty pro potřebu života a zdraví na tři rozděle, budeš mít osm hodin k spaní, osm k jídlu, procházkám, rozprávám, hrám a rekreacím jakýmkoli, osm zůstane ku práci, kterouž bez nesnadností a . tesknosti konati můžeš, každou hodinu platného něco správe. Počítej pak do téhodne šest dnů (sedmého celého k odpočínutí zanechaje) bude v témdni ku práci hodin 48: v roce pák budeš jich mít dva tisíce, pět set a sedmdesát šest.“

A tak tedy i v této veliké věci můžeme navázati na naše velikány minulosti. Myslím, že nejen podle Komenského, ale podle všech poměrů moderních vymožeností technických můžeme se docela dobře a oprávněně přihlásiti k požadavku osmihodinné práce denní.

O BOJI HOSPODÁŘSKÉM A SOCIÁLNÍM

promluvil prof. dr. T. G. Masaryk na Kladně v hostinci Jágrove 29. ledna 1900. Veškeré místnosti prostorného Jágrova hostince, jemuž se po americkém způsobu v Kladně salon říká, naplněny byly stávkujícími horníky, ženami jejich i obecenstvem městským. Na pět tisíc hlav páčili domácí lidé počet účastníků. Profesora Masaryka uvítalo shromáždění srdečnými, velice hlučnými pozdravy. Jen jediný výkřik se ozval rušivý, ale dělníci sami si ihned zjednali pořádek. — Řeč prof. Masaryka vyslechli posluchači s upjatou pozorností a provázeli ji ustavičně projevy souhlasu a vděku. Bylo to v době uhelné stávky. Prof. Masaryk pravil:

Když byl jsem vyzván, abych přišel sem k vám promluvit, měl jsem pochybnosti, mám- li jít; netroufal jsem si. Ano, kdybych mohl vám přinést několik tisíc zlatých, mělo by to smysl — ale mluvit? Co mluvit, když je zle? Avšak řeklo se mi: Přijďte, oni si toho přejí, vždyť nejde jim jen o chleba! — Přišel jsem tedy, a jsem jist, že mne vyslechnete. Několik provokatéru nám schůzi nezkaží. (Hlasy: Už nebudou kazit, už jsou venku !) Mluvit o boji

V sociálním dnes znamená, srovnávati boj v Čechách s bojem, jenž je veden tam dole na jihu Afriky. Boj tam a boj zde — ale jak veliký tu je rozdíl! Tam dole vojsko proti lidu, který přece také vyzná se ve válčení, zde bojují hladoví mužové, ženy, děti, třeba choří, nemajetní, slabí... A bojiště je jiné. Tam dole bojiště plné romantiky. Střílí se. lvi, tygři probíhají bojištěm — a padne-li několik mužů, jdou o tom zprávy do celého světa, ale zde je k 1 i d, ticho, a přece také zde jde o životy lidí, o veliké množství životů. Ale vliv vašeho boje pociťuje se více a šíře, než ony boje násilné.

U nás v Praze již děti nemohou, chodit do školy. A ptají se, proč nemohou chodit do školy. A slyší: Není uhlí, dělníci stávkují. A v rodinách a na všech stranách veřejného života malý velký cítí následky vašeho boje. Průmysl dotčen je vašim bojem a tím, že se zastavuje jeho ruch, ukazuje vaši sílu, váš význam.

Také způsob tu a tam dále jest vážný.

Nepracujete, bojujete neprací a přece vykonáváte největší práci ze všech, kterou svět za mnohá léta viděl.

Bojujete nenásilím, trpělivostí a vytrváte-li, jsem jist, že nenásilím vyhráte.

12 OSM HODIN PRÁCE

O hospodářském významu boje netřeba mluvit, je vám znám. Rakousko je na čtvrtém místě, pokud jde o množství vyrobeného uhlí za Anglii, Německem a Francií, na šestém místě je Rakousko, pokud jde o cenu vytěženého uhlí. Jak rostla tato spotřeba? Na počátku tohoto století těžilo se 12.000 mil. tun uhlí, v roíku 1868 137.000 mil. tun, teď už těží se 650.000 mil. tun. Tedy 54krát více se těží nyní. než na počátku tohoto století. Veškeré poměry se přejinačily. Počet uhlokopů vyrostl v Rakousku přes 100.000, v Německu přes 400.000. v Anglii přes 1.000.000. Z těchto nemnohých cifer je patrné, jak veliký význam má nynější stávka. Ale to není vše, čím stávka působí hmotně. Uhlí znamená nám nyní mnohem více.

Před nedávným pořádána byla v Německu výstava a ta ohlášena byla velice originálními plakáty.

Ze země trčela mozolná ruka. a držela pevně kladivo. Plakát ten významně volal, co pro naši společnost znamená uhlokop.

Vážné to bylo memento v té ruce trčící z černé země. b lili je nejhlavnějším podkladem všeho průmyslového života, ale ono není jenom zdrojem tepla a světla fyzického, ale také světla duchovního. Všecka kulturní práce by nebyla možná bez práce uhlokopů.

A tomu významu rozumělo se dávno. Stará báje vypravuje o Prométheovi, že bohům odňal oheň a za to že byl přikován. Dnes takovým Prométheem jste vy, lid, který z útrob země vynáší všem světlo. Vám všem známý spisovatel Renán napsal jednou fantasií, kterou připomenu. Napsal, že aristokracie by proti rostoucímu stále vlivu širokých vrstev lidu mohla nalézt neklamný prostředek v tom, kdyby nejlepší technické světa sestavili stroj velice komplikovaný a velice důmyslný, který by dovedl soustřediti nesmírné množství síly a při němž by stačilo jenom stisknutí knoflíku, aby celá země vylétla do povětří.

Fantasie!

Stroj ten se nevynalezne, po tom knoflíku nikdo nesáhne. Ale ten stroj je, je tu dávno, jen že se o něm málo ví, že se málo uznává jeho síla; tím strojem, starým tak jako je kultura, jste vy. Jde jen o to, abyste si uvědomili, že jste tím knoflíčkem, po jehož stisknutí se svět zastaví. Ukázkou síly toho stroje — je dnešní stávka.

Veliká je v rukou vašich složena moc, ale tím také veliká odpovědnost. Veliká odpovědnost je na straně zaměstnavatelů i státu.

Vyskytují se sice ještě lidé, kteří volají na stávkující dělnictvo trestní zákon,

ale těch je stále méně. i mezi lidmi, kteří jinak nestojí na straně přátel dělnictva; uznávají, že stávky jsou důsledkem soukromé úmluvy pracovníka se zaměstnavatelem a uznávají, že není při nich nic trestného.

Litovati jenom jest že se s jedné strany užívá chytráctví, jímž se kroubí paragrafy na úkor lidu, jenž stávkou se zlepšení svého osudu domáhá.

Požadavky vaše jsou spravedlivé. Osmihodinná práce je požadavkem lidskosti. Jde o to, aby uhlokop mohl se vzdělávat, aby zachovati mohl zdraví sobě a své rodině. A požadavku tomuto, již pro svůj prospěch vlastní, když ne ze soucitu, musí porozumětí vrstvy měšťanské a zejména by jim měli rozumětí ti — kdyby vůbec něco chápali — ti, kdož hlásají lásku k bližnímu a křesťanskou snášenlivost

Požadavek 8hodinné pracovní doby jest tím oprávněnější, že nejen v Rosicích (aspoň 8/5 hod.), ale i zde, na Kladně, jest částečně uskutečněn. Spravedливо je také, pol mém mínění počítáte-li osmihodinnou pracovní dobu od chvíle, kdy do šachty se spouštíte a kdy vyfáráte opět na povrch, neboť i fárání je namáháním, jež sluší k práci počítati.

Také spravedlivý je požadavek po větší mzdě. Mínění mé ovšem tu nerozhoduje. Jestli je zde vyslovuji a důraz na ně kladu, činím tak proto, abych vám pověděl, že přibývá stále více lidí nedělníků, kteří jako já s vámi cítí solidárně, i v žurnalistice jinak se na stávku nyní nazírá, než druhdy.

Co se týká způsobu, jak by se dala věc nyní vyrovnati, nemám slova. Vyjdete z boje toho vítězně, budete-li solidárními. Solidární vyjednávání bude vaší

silou. Není tím řečeno, že by v jednotlivostech nemohlo být slevno, ale budiž jakákoli dohoda vaše se zaměstnavateli, vaše kolektivní vystoupení dodá váhy vašim požadavkům, ono bude mocné a působivé. V hlavních požadavcích vašich, to pochopuji, ústupky jsou nemožné.

Travně musí působiti, když vidíme, jak nesorganisována je společnost, jak nesorganisován jest stát pro takový případ stávky. A přece již rok 1889 mohl po skytnout i dostatečné poučení.

V Anglii dávno působí stále dohodovací úřady. Také u nás bylo již o úřadech dohodovacích jednáno, ale vznikla z toho instituce, která vypovídá službu. Teď toho následky budou pocítěny všeobecně. V průmyslovém státu dotkne se stávka stejně dělnictva i zaměstnavatelů. Dohodovací úřady stále chrání před překvapeními obou stran, vyjednávání je možnější. neboť obě strany

14 OSM HODIN PRÁCE

se stýkají, nejsou si tak cizími. Stálými dohodčimi úřady mnohé zlo by bylo odvráceno s té i oné strany. Také stát má povinnost vsahovati do stávký mnohem účinněji, než posud; právě dobývání uhlí, jak dosvědčuje staré zvláštní právo hornické a četné jeho platné §§, dokazuje, že průmysl, tento má ráz po výtce sociální a proto má být dohodčí a smírcí činnost státu mnohem energičtější a rozsáhlejší.

To zlo, jež ze stávký vyplývá, teprve se ukáže. Na vás pak bude: nedati se nikým vyprovokovat. Jestli stávka déle potrvá. Postavení jste teprve proti prvnímu nárazu, při němž nejsou síly vyčerpány. Přijde snad čas, kdy bude třeba zvýšené vaší trpělivosti, vlastní zápas vám teprve nastane. — Každou hodinou roste zodpovědnost společnosti a státu. Vy buďte dbalí, abyste dobývali spravedlnost spravedlností. Pořádek, který zachováte, bude vám silnou pomocí a podporou a zjedná vám pochopení pro váš boj. Pořádek váš má také velký mravní význam, je znamením boje bez násilí, boje za pravou svobodu, za hospodářské, sociální a mravní osvobození!

Z plna srdce vám přeju zmužilosti, trpělivosti a klidu, jehož vám je třeba, abyste pravdě a právu zjednali platnost.

Pozoruji, že jste si zachovali mysl veselou i přeji vám z celého srdce, abyste v té dosavadní dobré míře do konce boje svého nenásilného setrvali, a abyste se domohli vítězství práva a spravedlnosti.